

Itsenäisen Intian kielipulmat

Intian vanhin tunnettu kieli- ja kansakerrostuma joutui jo varhain luoteesta saapuneiden uusien kansojen tieltään tunkemaksi, ja sen jäännöksiä tavataan vain maan keskiosien vaikeakulkuisissa vuoristoseuduissa. Tälle munda-kielien ryhmälle ei ole voitu löytää sukulaisia Intian ulkopuolelta. Unkarilaisen Hevesyn yrityksiä todistella näitä kieliä suomalais-ugrilaisiksi on pidettävä täysin mielikuvituksellisina.

Varhaisimpia maahantunkijoita edustavat ns. dravida-kielet, joita puhuvat kansat vieläkin pitävät hallussaan Intian koko eteläistä puoliskoa. Näillekään kielille, joita jo ajanlaskumme alusta on myös kirjallisesti viljelty, ei ole voitu löytää varmoja sukulaisia, vaikka eräitä yhtäläisyyksiä on oltu havaitsevinaan mm. sumerin, elamin ja uralilaisten kielten kanssa. N. vuoden 2000 paikkeilla eKr saapuivat sitten luoteesta arjalaiset ja valtasivat koko pohjoisen puoliskon Intian suurta niemi-

maata. Heidän kielensä ja sivistyksensä on sitten ollut leimaa-antavana koko maalle. Vanhimmassa kirjallisessa muodossaan arjalaisten kieli (»muinai-intia») esiintyy ns. Veda-kirjallisuudessa, jonka vanhimmat tuotteet ovat ehkä syntyneet jo vuoden 3000 tienoilla, siis arjalaisten ollessa vielä Intian ulkopuolella, ja eläneet sitten suullisena perimätietona, kunnes seemiläinen kirjoitus 7. vuosisadalla eKr. tuotiin Intiaan. Siellä siitä kehittyi erilaisia muotoja, varsinkin piirtokirjoituksissa tavattavat *kharosthī* ja *brāhmī* ja vihdoin varsinainen ns. *nāgarī*-kirjoitus.

Arjalaisten puhuma kieli erosi jos sängen varhain yhä hienostuneemmaksi kehittyvästä kirjakielestä, jota nimitettiin sanskritiksi (sanasta *samskrta* »hienostunut»). Sanskritin klassillisen muodon vakiinnutti neljännen esikristillisellä vuosisadalla elänyt Pāṇini-niminen kieliopintekijä. Hänen teoksensa käsittää 3976 algebran kaavan tapaista sääntöä ja on

ainutlaatuinen sisällyksensä runsaudessa ja muotonsa suppeudessa. Puhutun kielimuodon (»keski-intian») murteita kutsuttiin yhteisellä nimellä *prakriteiksi* (sanasta *prakṛta* »arkipäiväinen»). Eräät niistäkin kohosivat kirjakieliksi, joilla oli vakiintunut muotonsa. Tärkeä lähde näiden murteiden tuntemiseen, joita kutsutaan myös nimellä *apabhrāṃsa*, ovat intialaiset näytelmät, joissa vain ylhäisimmät mieshenkilöt puhuvat sanskritia. Ylhäiset naiset ja keskiluokan kastien miehet käyttävät suorasanaosissa osissa *śaurasenī*-nimistä ja runomuotoisissa kohdissa *mahārāstri*-nimistä prakritia, alempien kastien henkilöt puhuvat *māgadhīa* ja kaikkein alhaisimmat *paīsāsīa*. Suomesakin esitetyssä »Vasantasena»-nimisessä näytelmässä kerrotaan todella hullunkurisena asiana naisesta, joka yritti puhua sanskritia.

Tärkeitä lähteitä näiden kielimuotojen tuntemiselle ovat buddhalaisuuden suuren suosijan kuningas Aśokan (hallitsi v. 264—227 eKr.) valtakuntansa eri osiin hakkauttamat piirtokirjoitukset. Niiden tarkoituksena oli levittää Buddhan oppia ja siksi ne laadittiin kunkin seudun omalla kielellä. Suurimman merkityksen näiden kirjallisesti käytettyjen keski-intian murteiden joukossa on saanut erääseen *śaurasenīn* vanhempaan muotoon perustuva *pāli*, jolla Hinayāna-buddhalaisuuden pyhät kirjoitukset, Tripitaka ym., on laadittu ja joka vieläkin on »kirkkielienä» Ceylonilla, Birmassa ja Siamissa. Sitä kirjoitettaessa käytetään tavallisimmin ceylonilaista singhali-kirjaimistoa.

Lisää kirjavuutta erittäinkin pohjoisen Intian kielellisissä oloissa aiheuttivat ne uudet valloittajakansat, joita vähän väliä hyökkäsi maahan luoteesta: persialaiset, kreikkalaiset,

partilaiset, arabialaiset, monet Sisä-Aasian kansat, viimeisinä turkkilaiset ja mongolit. Ja vihdoin tulivat sitten Euroopan siirtomaavallat, joista Englanti sai lopulta yliohteen. Intiaan maantieteellisesti kuuluvalla alueella voidaankin nykyisin erottaa n. 50 eri kieltä tai huomattavaa murretta, ja alamurteetkin mukaanluettuina päädytään ehkä n. 200:aan. On luonnollista, että tällainen kielten kirjavuus on ollut omiaan tuottamaan monenlaisia vaikeuksia julkiselle elämälle. Brittiläisen Intian lakiasääntävän kokouksen ainoana virallisena kielenä oli englanti, mutta sitä taitamaton edustaja sai käyttää omaa kieltään. Olosuhteita kuvaavana esimerkkinä voidaan mainita, että Madrasin valtiossa oli kussakin piirikunnassa enemmistön kieli virallisena kielenä. Englannin lisäksi olivat tamil, telugu, malajalam ja hindustani virallisesti tunnustettuja. Korkeampien viranomaisten oli jossakin määrin hallittava näitä kaikkia kieliä.

Kaiken lisäksi ei millään Intian nykykielistä ole enemmistöä, vaikkakin *hindi* yhdeksi kieleksi käsitettynä on n. 1/3:n kielenä nykyisessä Intian liittovaltiossa. Siksi sitä jo itsenäisyystaistelun aikana alettiin pitää Intian kansalliskielenä. Monelta taholta on kuitenkin esitetty myös vastaväitteitä huomauttamalla mm., että hindi voi muodostua kansalliskieleksi vain niillä seuduilla, missä sitä puhutaan, ja että näiden seutujen asukkaat joutuvat muita valtakunnan asukkaita verrattomasti parempaan asemaan esim. valtion virkoja täytettäessä kuin ne, joiden on opetettava hindi vieraana kielenä. Käytännöllisistä syistä ovat monet puolustaneet englannin säilyttämistä edelleen virallisena kielenä itsenäistyneessäkin Intiassa, koska se yli 2 vuosisataa maassa käytännössä olleena ei ole enää mikään

varsinaisesti »vieras» kieli. Sen säilyttäminen takaisi kehityksen häiriintymättömän jatkumisen ja avoimen yhteyden muuhun sivistyneeseen maailmaan ja asettaisi samalla eri kieliä puhuvat intialaiset keskenään tasaveroiseen asemaan. Hindin puolustajatkin, mm. pääministeri Nehru, painostavat, että englannin kieli joka tapauksessa tulee säilyttämään tärkeän aseman Intiassa.

Kun Intia vapautui Englannin holhouksesta, se jakautui kahdeksi valtioksi, ei kuitenkaan kansalliskielellisten vaan uskonnollisten eroavuuksien pohjalla.

Muhamettilaisen Pakistanin läntisessä osassa puhutaan iranilaisia ja Pamirin kielille sukua olevia murteita sekä varsinaisiin Intian arjalaisiin kieliin kuuluvia *sindhia*, *lahnda* ja *hindustania* jne., itäisessä osassa taas *bengalia*. Maan virallisena kielenä on *hindustāni*, joka eroaa hindistä lähinnä sikäli, että sitä kirjoitetaan arabialaisella kirjaimistolla ja että sen sivistyssanat lainataan arabista ja persiasta. Erityisesti *urdun*-nimisenä se 16. vuosisadalta lähtien on muodostunut eräänlaiseksi yleisesti ymmärretyksi »lingua francaksi» koko Intiassa. Alkujaan tämä kielimuoto syntyi suurmogulien sotajoukossa, mistä sen omakielinen nimityskin johtuu: *sabān-i-urdu* »leirikieli» (sana *urdu* on alkujaan mongolia ja merkitsee »leiri»). Tämän kielen kirjallisuus alkaa runoilija Walista (n. 1700), uudempi proosa on syntynyt englantilaisesta vaikutuksesta. Modernin runouden suurin nimi on Muhammed Iqbal. Muhamettilaisen hallitsijasuvun toimesta hindustani on ollut virallisena kielenä Haiderabadin valtiossa, jossa viime vuosikymmenien aikana on sille runsaasti käännetty tieteellistä ja teknillistä kirjallisuutta sekä seipetty omakieli-

set vastineet n. 100.000:lle oppisallalle. Urdun ja eräitten paikalliskielten kirjoittamiseen on Pakistanissa tähän asti käytetty arabialaispersialaisen kirjaimiston ns. *nasta'liq*-muotoa (nimi merkitsee »riippuva kirjoitus»). Tavattoman monimutkaisuutensa vuoksi ei tätä kirjaimistoa ole onnistuttu soveltamaan irtokirjaimin painamiseen, vaikka laajoja ja kalliita kokeiluja on suoritettu mm. Haiderabadin hallitsijan kustannuksella. Siksi on jopa suunniteltu siirtymistä latinalaiseen kirjaimistoon, kuten viime aikoina on tehty mm. Indokiinassa ja Indonesiassa. Toistaiseksi ei näin pitkälle ole rohjettu mennä, vaan nyt yritetään ottaa käytäntöön arabian kielen kirjoittamiseen ja painamiseen muualla käytetty *naskh*-kirjaimisto.

Uskonoltaan hindulaiset osat maata muodostivat Intian liittovaltion, joka virallisesti on uskonnoton. Maan omakielinen nimi on *Bharat*. Bharata on intialaisten tarunomaisen esi-isän nimi, ja jo klassillisessa kirjallisuudessa esiintyy Bharatan maa ja Bharatan jälkeläiset tarkoittamassa Intiaa ja intialaisia. Liittovaltioon kuuluu 30 osavaltiota ja maakuntaa. Sen perustuslaissa, joka tuli voimaan tammikuun 6. päivänä 1950, säädetään (§ 343), että maan virallisena kielenä tulee 15 vuoden siirtymäkauden jälkeen olemaan *hindi*, jota kirjoitetaan *devanāgarilla*, tavallisimmalla sanskrit-kirjaimistolla. Siirtymävaiheen aikana on englanti edelleen virallisessa käytössä sekä osavaltioiden keskinäisissä että niiden suhteissa liittovaltioon, ellei molemminpuolisesti sovita jostakin muusta kielestä. 348. pykälän mukaan lait, asetukset ja muut säädökset sekä ylempien tuomioistuinten päätökset on toistaiseksi laadittava englanniksi. 351. pykälä velvoittaa liittohallituk-

sen huolehtimaan sekä hindin käytön levittämisestä että kielen kaikinpuolisesta kehittämisestä. On pidettävä huolta siitä, että kieli jatkuvasti rikastuu uusia sen olemukseen soveltuvia aineksia omaksumalla. Tällaista ainesta on etsittävä lähinnä hindustanista ja muista Intian kansallisista kielistä, sivistyssanat lähinnä sanskritista, mutta tarpeen mukaan myös muista kielistä. 344. pykälän mukaan on presidentin asetettava näitä tehtäviä varten erityinen asian tuntijalautakunta.

Kansainvälisen Intian kulttuurakatemian johtaja prof. Raghu Vira on kuvaillut niitä vaikeuksia, joita esiintyi jo tasavallan alkujaan englanniksi laaditun perustuslain hindin-kielisen käännöksen laatimisessa. Oli luotava ja vakiinnutettava mahdollisimman selkeät ja omakieliset vastineet melkein kaikille tärkeimmille lakikielen termeille, aina sanoista »tasavalta» ja »perustuslaki» lähtien. On selvää, että useimmat tällaiset uudissanat tuntuvat aluksi oudoilta ja vaativat pitkän käyttöajan tullakseen omaksutuiksi. Meillähän on suomen kielessä yllinkyllin esimerkkejä tällaisista laina- ja sivistyssanojen vastineiksi seipetyistä sanoista, jotka nyt tuntuvat aivan luontevilta. Intiassa tuottaa epäilemättä suurimman hankaluuden se, että nykyaikainen, tavattoman laaja ja monipuolinen sanasto on luotava niin nopeasti kuin tuon perustuslain kielipykälän edellyttämien 15 vuoden kuluessa.

Intian itsenäistyttyä Nagpurissa pidetty kokous asetti 30-jäsenisen asian tuntijalautakunnan johtamaan hindin kielen kehittämistä. Ensimmäisenä tehtävänä on täydellisen englantilais-hindiläisen sanakirjan laatiminen, jota varten ensin kootaan yksityisiä aloja kuten lainsäädäntöä, oikeuslaitosta, talouselämää, sotalai-

tosta, tekniikkaa jne. koskevat erikoissanastot. Erityinen jaosto sai tehtäväkseen ääntämisen ja oikeinkirjoituksen saattamisen Yhtyneiden Maakuntien ääntämyksen mukaiseksi. Sanskritista lainatut sanat säilytetään kuitenkin alkuperäisessä muodossaan. Toinen jaosto taas yhtenäistää ja yksinkertaistaa kielioppia ja kolmas kirjaimistoa erityisesti silmällä pitäen sen soveltuvuutta paino- ja kirjoituskoneisiin. Useimmat hindulaisen Intian kielet ovat tähän asti käyttäneet devanagaria tai siitä johdettuja omia kirjaimistoja. Pohjois-Intiassa on musteen käyttö vaikuttanut kirjoituksen muotoon muovaamalla kirjaimet paksuviivaisiksi ja kulumikaiksi, kun taas etelässä piirtäminen teräväkärkisellä stiluksella palmunlehteen muotoili kirjaimet ohuiksi ja pyöreäviivaisiksi. Devanagarin käyttö latoma-, kauko- ja kirjoituskoneissa on tavattoman vaikeata, koska jo peruskirjaimiston tyyppejä tarvittaisiin vähintään kaksi kertaa niin paljon kuin esim. englantilaisessa latomakoneessa on kaikkiaan eli yli 500, englantilaisen latomakoneen sisältäessä tällöin jo sekä antiikvan että kursiivin isoine kirjaimineen ynnä tarpeelliset numerot, välimerkit, lyhennykset jne. Välttämättömänä uudistuksena on Intian puolellakin suunniteltu jopa latinalaisen kirjaimiston käytäntöön ottamista. Toistaiseksi eri osavaltioissa on päädytty erilaisiin pikku-parannuksiin. Perusteellisimmin on asiaa yritetty korjata Uttar Pradeshissa (ent. Yhdistyneet Maakunnat), jossa on luovuttu kokonaan yhdistetyistä konsonanttimerkeistä (ligatuurista) *śr*-yhdistelmää lukuun ottamatta. Täten tarvittavien kirjainten luku on saatu supistumaan 110:een. Kuitenkaan mikään sanomalehti ei ole vielä uskaltanut omak-

sua tätä uutta kirjoitustapaa. Muissa osavaltioissa ja maakunnissa on oltu vielä paljon varovaisempia oikeinkirjoituksen uudistamisessa. Pulmaa ei siten voida koko Intian kannalta pitää vielä läheskään lopullisesti selvitettyinä.

Hindi on oikeastaan yleisnimitys Induksen laakson, Pandžabin, ja Bengalín välillä puhutuille arjalaisille murteille. Se perustuu lähinnä *ardhamāgadhī*-nimiseen prakritiin. Hindinkielinen kirjallisuus alkaa 8. vuosisadalla jKr., ja sen huomattavimpia tuotteita on Tulsi Dāsin n. v:n 1600 tienoilla sepittämä eepillinen runoelma Rāmasta, jonka esikuvana on Vālmikin sanskrit-eepos Rāmāyana. Myös osa sikhien pyhää kirjaa Adi Granthia on kirjoitettu hindiksi. Hindiä puhuu kaikkiaan n. 100—120 milj. ihmistä.

Kansalliskielen ohella perustuslaki luettelee osavaltioiden paikallisia tai erikoistarkoituksia varten käytettäviksi kaikkiaan 14 kieltä, hindi ja sanskrit mukaan luettuina. Näistä kuuluu arjalaisten kielten läntiseen ryhmään *gudžarati* ja sen rinnakkaismurre *radžasthani*, joita puhuu Kathiawarin niemimaan tienoilla n. 25 milj. ihmistä. Tämä kielimuoto perustuu prakriteihin *šaurastrī* ja *šaurasenī*, ja sen kirjallisuus alkaa 14. vuosisadalla jaina-lahkon uskonnollisilla runoelmillä. Gudžarati oli mm. Gandhin äidinkieli. Samaan kieliryhmään kuuluvaa *pañžabia* puhuu ehkä 20 milj. ihmistä Induksen yläjuoksun varsilla. Kielen omituisena erikoispiirteenä on kolme erilaista musikaalista korkoa. Sitä kirjoitetaan arabialaisin tai pohjois-intialaisin kirjaimin. Modernia kirjallisuutta ei juuri ole, koska hindiä ja hindustania osataan yleisesti.

Kašmirin kieli pohjoisimmassa Intiassa kuuluu arjalaisten kielten ns.

dardilaiseen ryhmään, mutta siihen on sekaantunut ainesta myös muista kielistä. Kirjallisuus on vähäistä ja vähän tunnettua. Kieltä puhuu n. 4 miljoonaa ihmistä.

Itäisiä arjalaisia kieliä ovat *assami* ja sen sukulainen *bengali*. Assamin kielisen kirjallisuuden pääpaino on historiallisissa teoksissa, mikä on täysin yleisestä intialaisesta harrastus-suunnasta poikkeavaa. Moderniakin kirjallisuutta tavataan. Bengali on hindin jälkeen Intian eniten puhuttu kieli. Gangesin suistoalueella sitä puhuu n. 60 milj. ihmistä. Se perustuu *māgadhī*-prakritin ja sen kirjallisuus alkaa 10. vuosisadalla buddhalaisilla teoksilla. Kansallinen kirjoitus perustuu sanskrit-kirjaimistoon. Kirjakielessä on paljon lainasanoja sekä sankritista että englannista. Huomattavan modernin kirjallisuuden tunnetuin edustaja on Rabindranath Tagore. Samaan kieliryhmään kuuluu edelleen *Orija*, jota puhuu n. 15 milj. ihmistä Orissan valtiossa. Kirjallisuus alkaa vasta 18. vuosisadalla.

Eteläisin arjalaisista kielistä on Bombayn seuduilla puhuttu *marathi* (n. 25 milj.), joka pohjautuu *mahārāstri*-prakritiin. 13. vuosisadalla alkavan kirjallisuuden ensimmäisiä teoksia on Dnyānoban muunnelma Bhagavadgītasta, joka on sanskritin kielisen runouden helmiä.

Intian eteläosissa puhutaan pääasiassa *dravidakieliä* (yht. n. 72 milj.). Madrasin seuduilta pohjoiseen 20. leveyspiirille on valtakielinä *telugu* (n. 26 milj.), jonka vanhin muistomerkki on vuodelta 633 jKr. Kirjallisuus, joka alkaa 11. vuosisadalla, käsittää pääasiallisesti käännöksiä sanskritista. Vanhin teos onkin Mahābhārata-eeoksen käänös. Intian eteläkärjen itäisellä puolella ja Ceylonin pohjoispäässä puhutaan *tamilia* (n. 25 milj.).

Kirjallisuutta tällä kielellä on aina 8. vuosisadalta saakka. Sen vanhimpia tuotteita on 15000-säkeinen eepillinen runoelma, sanskritinkieliseltä nimeltään *Cintāmani* («Toivejalokivi»). Eteläkärjen länsirannikolla taas puhutaan *malajalamia* (n. 9 milj.), joka on tamilin läheinen sukulainen. Travancoren sulttaanikunnassa on malajalam jo kauan ollut englannin rinnalla virallisena kielellä, ja maan valtiopäivillä on käytetty myös tamilia. Tulkkeja ei kuitenkaan ole tarvittu, koska kaikki edustajat ovat ainakin ymmärtäneet mainittuja kolmea kieltä. Malajalam-kirjallisuuden vanhin tuote on 13.—14. vuosisadalta peräisin oleva sankariruno *Rāmacarita*.

Pohjoisempana länsirannikolla ja Maisoren ruhtinaskunnassa puhutaan *kanadaa* eli *kanaraa* (n. 11 milj.). Piirtokirjoituksista tämä kieli tunnetaan jo 5. vuosisadalta, ja 10. vuosisitää käytti teoksissaan huomattava runoilija Hampa. Maisoressa kanara on englannin rinnalla ollut virallisena kansalliskielenä. Sen lisäksi siellä puhutaan telugua, tamilia ja urdua.

Dravidakieliin kuuluu vielä Luoteis-Intiassa, Belutšistanissa puhuttu *brahui*. Ceylonin saaren pääkielenä on arjalaisiin kieliin kuuluva *singhali*, jolla on oma kirjaimistonsa, kuten monilla muillakin paikalliskielillä. Tiibetin ja Birman rajoilla tavataan erilaisia tibeto-birmalaiseen kielikuntaan kuuluvia kieliä.

Intian liittovaltion perustuslaki pyrkii turvaamaan vähemmistönä

olevien kansallis- ja paikalliskielten aseman mm. säätämällä (§ 347), että osavaltiossa voidaan jonkin väestönsosan toivomuksesta ottaa sen kieli tarpeellisessa laajuudessa käytäntöön virallisena kielellä, ja että (§ 350) liittovaltion jokainen kansalainen voi esittää viranomaisille anomuksensa tai valituksensa omalla äidinkielellään.

Eri teitä on näistä Intian kielistä kulkeutunut sanoja myös Europan kieliin ja sivistys- ja lainasanoina meidän kieleemme saakka. Tietenkään on lainattu erityisesti Intialle ominaisten käsitteiden nimityksiä. On kuitenkin huomattava että monet tällaisistakin ovat alkujaan jotain Europan kieltä, usein portugalia, kuten esim. *kasti* ja *bajadeeri*. Sanskritista saatujen sivistyssanojen ohella eräät sanat näyttävät juontuvan prakrit-muodoista, kuten esim. *pagodi*, *sokeri*, *lakka*, *rupia* ja *rupla* (?), *safiiri*, *šakaali*, *inkivääri*, *kamferi*, *berylli*. Englantilaisten käyttämän hindustanin välityksellä on tullut koko joukko sanoja, ei ainoastaan läheisesti Intian oloihin liittyviä kuten *bungalow* ja *džungeli*, vaan myös sellaisia kuin *veranta*, *šampoo*, *karmosiini*, *kopra*, *kuli*, *korundi*, *mandariini*, *punssi*, *pyjama*, *toti*, *opaali*. Gudžaratin kieltä on alkujaan sana *tankki* (= säiliö). Tamilista ovat peräisin *anakonda* (-käärme), *betel* (-pähkinä), *curry*, *paaria*, malajalamista ehkä *pippuri* ja *kalikoo* (-kangas); kankaannimi *medapolaami* on telugua.

PENTTI AALTO